

Grundlagsutskottet

Regeringens proposition till riksdagen med förslag till lagar om ändring av förundersökningslagen, lagen om rättegång i brottmål och 11 kap. 3 § i rättegångsbalken

Till lagutskottet

INLEDNING

Remiss

Regeringens proposition till riksdagen med förslag till lagar om ändring av förundersökningslagen, lagen om rättegång i brottmål och 11 kap. 3 § i rättegångsbalken (RP 188/2025 rd): Ärendet har remitterats till grundlagsutskottet för utlåtande till lagutskottet.

Sakkunniga

Utskottet har hört

- specialsakkunnig Jurkka Jämsä, justitieministeriet
- juris doktor Antti Tapanila
- professor Mikko Vuorenperä.

Skriftligt yttrande har lämnats av

- f.d. domare vid Europadomstolen för mänskliga rättigheter Pauliine Koskelo
- biträdande professor Anu Mutanen.

PROPOSITIONEN

I propositionen föreslås det att förundersökningslagen, lagen om rättegång i brottmål och rättegångsbalken ändras.

De föreslagna lagarna avses träda i kraft våren 2026.

I propositionen ingår ett avsnitt om lagförslagets förhållande till grundlagen samt lagstiftningsordningen. Enligt regeringen kan lagförslagen behandlas i vanlig lagstiftningsordning. På grund av de synpunkter som gäller de grundläggande fri- och rättigheterna anser regeringen dock att det är motiverat att ett utlåtande av grundlagsutskottet begärs i ärendet, åtminstone i fråga om de förslag som gäller utevarohandläggning och skriftligt förfarande.

Utlåtande GrUU 9/2026 rd

UTSKOTTETS ÖVERVÄGANDEN

Utgångspunkter för bedömningen

(1) I propositionen föreslås det att förundersökningslagen, lagen om rättegång i brottmål och rättegångsbalken ändras. I propositionen föreslås bland annat att tillämpningsområdena för skriftligt förfarande och utevarohandläggning utvidgas.

(2) Syftet med ändringarna är att göra straffprocessen smidigare. Syftet med regleringen är att resurserna för straffrättsvården ska fördelas mer rättvist och ändamålsenligt än för närvarande. Genom smidigare straffprocesser kan rättsskydd ges effektivare och behandlingstiderna förkortas, står det i propositionen.

(3) Bestämmelsen är relevant med avseende på 21 § i grundlagen. Enligt bestämmelsen har var och en rätt att på behörigt sätt och utan ogrundat dröjsmål få sin sak behandlad av en domstol eller någon annan myndighet som är behörig enligt lag samt att få ett beslut som gäller hans eller hennes rättigheter och skyldigheter behandlat vid domstol eller något annat oavhängigt rättskipningsorgan. Offentligheten vid handläggningen, rätten att bli hörd, rätten att få motiverade beslut och rätten att söka ändring samt andra garantier för en rättvis rättegång och god förvaltning ska tryggas genom lag. Grundlagens 21 § förutsätter att rätten till en rättvis rättegång och god förvaltning tillgodoses som en helhet. Den ger också ett institutionellt skydd för de viktigaste elementen i den helheten (RP 309/1993 rd, s. 77).

(4) Grundlagsutskottet har påpekat att de grundläggande rättigheterna att få en rättvis rättegång och att få sin sak behandlad utan dröjsmål är viktiga hörnstenar i rättsstaten (GrUU 58/2025 rd, stycke 14, GrUU 5/2018 rd, s. 2, GrUU 12/2017 rd, s. 2, GrUU 14/2016 rd, s. 9). Utskottet har understrukit att basfinansieringen av domstolarna och andra myndigheter som ansvarar för att rättstryggheten tillgodoses måste garanteras också i ett ekonomiskt besvärligt läge (GrUU 19/2016 rd, s. 4, GrUU 14/2016 rd, s. 9, GrUU 9/2016 rd, s. 5, GrUU 29/2014 rd, s. 2). Utskottet har framhållit att en förenkling av rättsprocesserna därför inte bör vidtas enbart för att spara in på omkostnaderna (GrUU 5/2018 rd, s. 2).

(5) Syftet med den nu föreslagna regleringen är dock också att tillhandahålla rättssäkerhet effektivare och förkorta behandlingstiderna. Grundlagsutskottet har ansett det viktigt att påskynda behandlingen i domstol och konstaterat att insatserna för att utveckla domstolsförfarandena med tiden kan inverka på behandlingstiderna och den vägen främja vars och ens i 21 § i grundlagen tryggade rätt att få sin sak behandlad av en domstol utan ogrundat dröjsmål (se bl.a. GrUU 4/2010 rd, s. 5/I och de utlåtanden som nämns där).

Utevarohandläggning

(6) Det föreslås att bestämmelserna om att pröva och avgöra brottmål trots svarandens utevaro i 8 kap. i lagen om rättegång i brottmål ändras (lagförslag 2). I 8 kap. 11 § 1 mom. föreslås att det maximistraff som kan dömas ut trots svarandens utevaro ändras från fängelse i högst tre månader till fängelse i högst ett år.

Utlåtande GrUU 9/2026 rd

(7) Det gällande 8 kap. 11 § 1 mom. i lagförslag 2 har kommit till med grundlagsutskottets medverkan (GrUU 5/2018 rd). Då ansåg utskottet inte att den föreslagna regleringen var problematisk med tanke på grundlagen. Även om den nu föreslagna ändringen av maximistraffet i sig är betydande, anser grundlagsutskottet att frågan inte bör bedömas annorlunda än tidigare.

Skriftligt förfarande

(8) Det föreslås att 5 a kap., som gäller avgörande av mål utan huvudförhandling, i lagen om rättegång i brottmål ändras bland annat så att brott för vilka det föreskrivna maximistraffet är fängelse i fyra år i stället för nuvarande två år kan behandlas i skriftligt förfarande. Enligt förslaget kan ett fängelsestraff på högst ett år dömas ut i skriftligt förfarande. Enligt den gällande lagen kan strängare straff än fängelse i nio månader inte dömas ut i skriftligt förfarande.

(9) Dessutom föreslås det att villkoret i 5 a kap. 1 § i lagförslag 2 att svaranden genom en uttrycklig anmälan till tingsrätten avstår från sin rätt till muntlig förhandling och samtycker till målet avgörs i skriftligt förfarande, ersätts med villkoret att svaranden anmält att han eller hon ämnar samtycka till att målet behandlas i skriftligt förfarande och inte inom utsatt tid har meddelat ett yrkande på att huvudförhandling hålls i målet.

(10) Grundlagsutskottet har vid bedömningen av lagförslaget om att införa ett skriftligt förfarande konstaterat att bestämmelsen är betydelsefull med tanke på 21 § i grundlagen och artikel 6 i Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna samt artikel 14 i den internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter (MP-konventionen) (GrUU 31/2005 rd, s. 2/I).

(11) Enligt grundlagsutskottet innebär svarandens samtycke till skriftligt förfarande i praktiken att svaranden i ett enskilt fall avstår såväl från muntlig och offentlig rättegång som vanligtvis från rätten att bli hörd (GrUU 31/2005 rd, s. 3/I). Enligt utskottet stod bestämmelsen inte i strid med grundlagen eller Finlands internationella förpliktelser avseende mänskliga rättigheter. Utskottet beaktade i sin bedömning att skriftligt förfarande bara kunde anlitas om svaranden själv uttryckligen och skriftligt erkände den gärning som angavs i åtalet och samtyckte till att målet avgörs utan huvudförhandling. Dessutom betydde svarandens passivitet att målet behandlades vid offentlig huvudförhandling, de allvarligaste brottmålen var undantagna skriftligt förfarande enligt samtycke och om svaranden varit minderårig när gärningen utfördes kunde samtycke till skriftligt förfarande inte alls begäras (GrUU 31/2005 rd, s. 3/II). Men utskottet såg helst att förslaget skulle kompletteras med att svaranden ska ge sitt explicita samtycke och med samtyckets rättsliga betydelse (GrUU 31/2005 rd, s. 3—4). Det var dock inte fråga om en anmärkning som påverkar lagstiftningsordningen.

(12) I propositionen (t.ex. s. 104—105) redogörs det för hur Europadomstolens avgörandepraxis har utvecklats sedan det skriftliga förfarandet infördes. Grundlagsutskottet anser att den föreslagna regleringen verkar problemfri med tanke på artikel 6 i Europakonventionen (se t.ex. Dvorski mot Kroatien, 20.10.2015, Hermi mot Italien, 18.10.2006 och Sejdovic mot Italien, 1.3.2006). Utskottet anser det uppenbart att nivån på det grundlagsfästa skyddet för grundläggande rättigheter kan vara högre än den lägsta nivå som följer av människorättsförpliktelserna (se t.ex. GrUU 24/2016 rd, s. 2, GrUU 59/2014 rd, s. 4/I).

Utlåtande GrUU 9/2026 rd

(13) Enligt grundlagsutskottets uppfattning är de ändringar i villkoren för skriftligt förfarande som föreslås i propositionen i sig väsentliga. I fråga om de omständigheter som utskottet i sin tidigare bedömning ansett vara av betydelse är kravet på att svaranden ska vara myndig ändå oförändrat, och fortfarande kan endast erkända brott behandlas i skriftligt förfarande. Även om lagen inte längre innehåller bestämmelser om uttryckligt samtycke till domstolen, har svaranden ändå rätt att kräva att huvudförhandling hålls. Utskottet noterar dessutom med tanke på svarandens rättsskydd det som också nämns i propositionen (s. 104), nämligen att 5 a kap. 2 § i lagen om rättegång i brottmål har ändrats efter det att det skriftliga förfarandet togs i bruk så att svaranden ska delges åklagarens ståndpunkt till påföljderna, som innehåller straffarten och maximistraffet. Då är det enklare för svaranden att överväga sitt samtycke till skriftligt förfarande.

(14) Sammantaget är den föreslagna regleringen om skriftligt förfarande inte problematisk med avseende på grundlagen.

FÖRSLAG TILL BESLUT

Grundlagsutskottet anför

att lagförslagen kan behandlas i vanlig lagstiftningsordning.

Helsingfors 6.3.2026

I den avgörande behandlingen deltog

ordförande Heikki Vestman saml
medlem Fatim Diarra gröna
medlem Petri Honkonen cent
medlem Hannu Hoskonen cent
medlem Arja Juvonen saf
medlem Teemu Keskisarja saf
medlem Kimmo Kiljunen sd
medlem Johannes Koskinen sd
medlem Mats Löfström sv
medlem Johanna Ojala-Niemelä sd
medlem Ville Skinnari sd
medlem Johannes Yrttiaho vänst
ersättare Henrik Vuornos saml.

Sekreterare var

utskottsråd Liisa Vanhala.